

**Universiteit
Leiden**

The Netherlands

Gouden Weiden van Arabische cultuur. Rede uitgesproken door Prof. dr. Remke Kruk ter gelegenheid van haar afscheid als hoogleraar in de Arabische Taal en Cultuur aan de Universiteit Leiden op vrijdag 16 november 2007

Kruk, R.

Citation

Kruk, R. (2007). Gouden Weiden van Arabische cultuur. Rede uitgesproken door Prof. dr. Remke Kruk ter gelegenheid van haar afscheid als hoogleraar in de Arabische Taal en Cultuur aan de Universiteit Leiden op vrijdag 16 november 2007. In . Leiden: Universiteit Leiden. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/12623>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/12623>

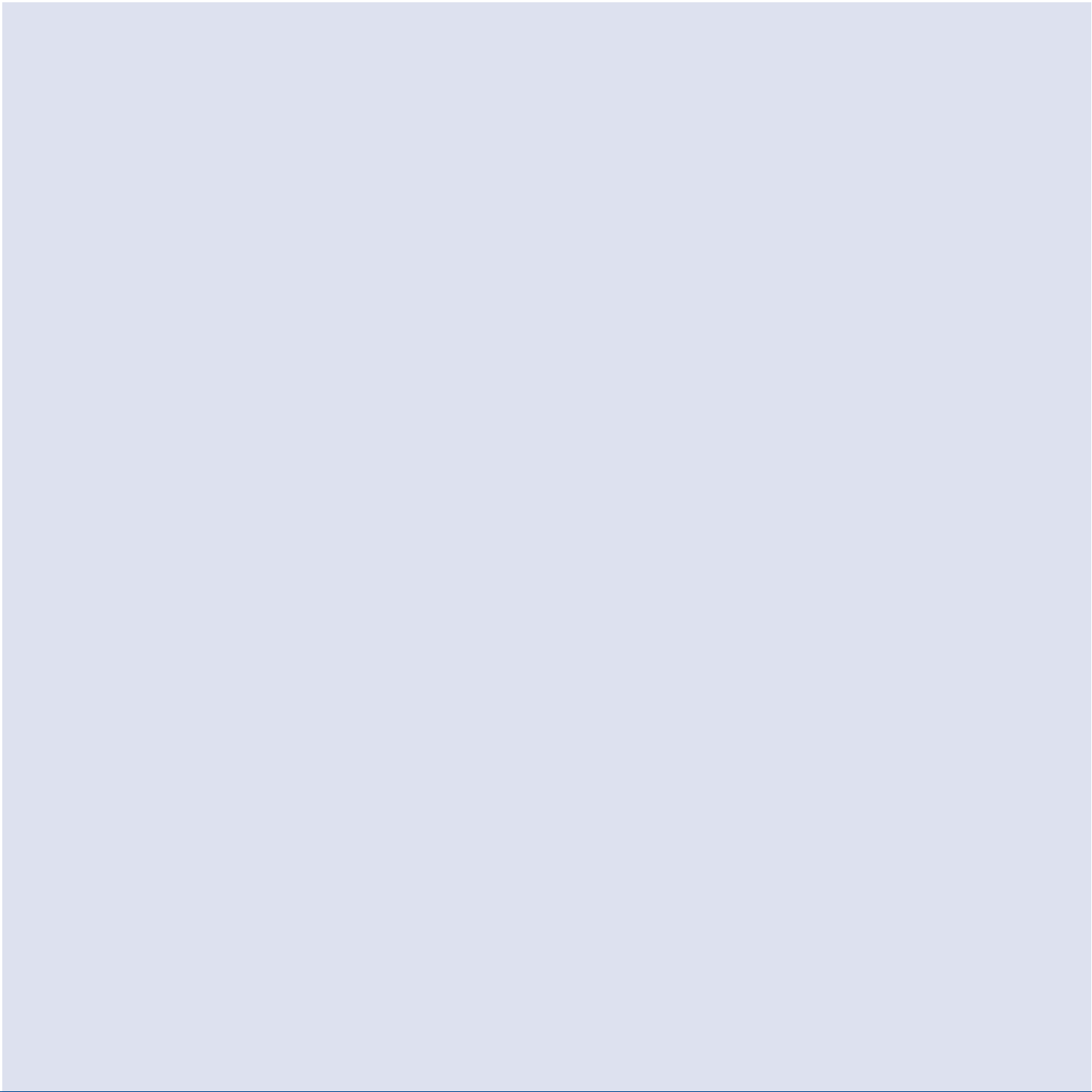
Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Prof.dr. Remke Kruk

Gouden weiden van Arabische cultuur

Universiteit Leiden

Gouden weiden van Arabische cultuur

Rede uitgesproken door

Prof.dr. Remke Kruk

ter gelegenheid van haar afscheid als hoogleraar in de
Arabische Taal en Cultuur
aan de Universiteit Leiden
op vrijdag 16 november 2007

Universiteit Leiden

Het is omstreeks het jaar 800. De khalief Harûn ar-Rashîd (hij regeerde van 786 tot 809) is op jacht in de buurt van Mosoel. Op zijn hand draagt hij een lichtgekleurde, bijna witte valk. Als de vogel onrustig wordt en met zijn vleugels begint te slaan, laat de vorst hem los. Als een pijl uit de boog schiet hij omhoog en verdwijnt uit het zicht. Hij blijft zolang weg dat men vreest dat hij voorgoed verdwenen is. Maar plotseling is hij daar weer, met in zijn klauwen een onbekend dier. Het lijkt op een slang, maar ook op een vis, en heeft vleugels in de vorm van vinnen. Niemand kan het thuisbrengen.

De khalief laat het in een pot stoppen om er thuis de geleerden naar te vragen.¹ Die buigen zich erover, en komen uiteindelijk tot de conclusie dat het een dier moet zijn uit een van de hoger gelegen sferen van de aarde. Boven aarde en water bevindt zich immers de luchtsfeer, en nog hoger is er de vuursfeer, het gebied van bliksem, meteoren en kometen. Als de lagere sferen van de aarde, die van de aarde en het water, elk hun eigen diersoorten hebben, dan mag men aannemen dat ook de lucht- en de vuursfeer hun eigen specifieke fauna kennen. Oude Griekse geleerden zoals de arts-filosoof Galenus (actief in de tweede helft van de 2^e eeuw) en Apollonius van Tyana (Balînâs in het Arabisch; het gaat daar eigenlijk om pseudo-Apollonius) hebben dat al theoretisch beargumenteerd, zo wordt ons verteld.²

De episode is onderdeel van een verhaal over jachtvogels, en sluit aan bij wat de auteur al eerder heeft verteld over dit type valk. Geen jachtvogel die zo sterk en dapper is, zich zo makkelijk laat trainen, en zo hoog vliegt. Volgens een van de stamhoofden uit de streek waar hij vandaan komt vindt men in de nesten van deze soort vaak overblijfselen van totaal onbekende dieren. Als de valken jongen hebben stijgen ze

namelijk op naar de hoogste luchtlagen, waar de lucht heel koud en compact is, en vangen daar vreemde dieren om hun jongen mee te voeren. De verklaring klinkt ons misschien bizar in de oren, maar is binnen het door deze geleerden gebruikte theoretische model toch volkomen plausibel. Het gaat om Griekse theorieën, die hier zijn gekoppeld aan een verhaal over een van de centrale figuren uit de Arabisch-islamitische geschiedenis, de khalief Harûn ar-Rashîd.³

Het verhaal komt voor in *Weiden van goud en mijnen van edelstenen*, een geschiedwerk uit de eerste helft van de 10^e eeuw. De Arabisten onder u zullen op basis van mijn titel al vermoeden hebben dat dit boek vandaag ter sprake zou komen. Het is geschreven door de auteur Mas‘ûdî, die leefde van ongeveer 890 (zijn geboortjaar is niet precies bekend) tot 956.

Weiden van goud is een van de boeken uit de Arabische literatuur die mij na aan het hart liggen, en ik heb deze gelegenheid aangegrepen om weer eens uitgebreid te lezen in dit fascinerende werk. Een boek dat een combinatie is van Ibn Khaldûn’s *Muqaddima*, Tabarî’s *Annalen* en *1001-Nacht*, en waar ook nog Leidse handschriften van zijn,⁴ wat kan er nu mooier zijn? Ik hoop u daar vandaag iets van te laten zien. Daarbij zal ik speciaal ingaan op Mas‘ûdî’s interesse voor de wetenschap (in de zin van wat wij tegenwoordig onder *science* verstaan) en de manier waarop hij daar als moslim mee omging. Moderne wetenschap en geloof, een punt dat ook vandaag aan de dag voortdurend speelt.

Mas‘ûdî groeide op in Bagdad. Hij bereisde grote delen van de islamitische wereld en ook van de wereld daarbuiten, zoals India en Oost-Afrika. China, waar hij in zijn werk ook over bericht, heeft hij vermoedelijk niet zelf bereisd: voor zijn

informatie daarover citeert hij uitsluitend boeken van anderen. Mede dankzij die reizen kon hij vaak spreken op basis van eigen waarneming, iets waar hij grote waarde aan hechtte. Een voorbeeld: in zijn verhaal over de grote getijdenverschillen in de baai van Cambay (tegenwoordig heet dat Khambhat), aan de westkust van India, vertelt hij hoe hij daar een hond zag die op het strand lag te slapen. Zover het oog reikte was er geen water te bekennen. Plotseling kwam de vloed op en perste zich als een muur van water de baai in. De hond schrok wakker en zag het gevaar, maar had geen tijd om te ontkomen.⁵

De laatste jaren van zijn leven bracht Masʿûdî door in Fustat, nu een deel van Cairo. Hij heeft heel veel geschreven, maar veel van zijn boeken zijn verloren gegaan. *Weiden van goud en mijnen van edelstenen* is zijn meest bekende werk. Het is een geschiedwerk, maar zoals we zullen zien is daarmee lang niet alles gezegd. In zijn inleiding schrijft hij dat hij in *Weiden van goud* de belangrijkste resultaten uit twee eerdere werken samenvat, en daarom heeft gekozen voor de titel *Weiden van goud en mijnen van edelstenen*: in dit boek heeft hij namelijk het belangrijkste en kostbaarste uit die twee eerdere werken bijeen gebracht.⁶ Voor meer gedetailleerde informatie verwijst hij vaak naar die oudere boeken.⁷

Weiden van goud beschrijft de geschiedenis, te beginnen bij de schepping. Dat was gebruikelijk bij de vroege Arabische historiografen. Oude profeten worden besproken, en ook de geschiedenis en beschaving van befaamde oude rijken. De oude Semitische volken, de Babyloniërs, de Perzen, de Grieken, de Romeinen, de oude Egyptenaren en de Byzantijnen komen aan bod. Ook gebieden die buiten het Midden-Oosten en de mediterrane wereld liggen, zoals India en China, krijgen aandacht, en Europese volken zoals de Franken en de Galiciërs.

Daarna volgt de geschiedenis van het islamitische rijk. Die begint bij de geboorte van de profeet Muhammad en de geschiedenis van de vroege islam, en wordt voortgezet met de grote dynastieën van de eerste eeuwen daarna, namelijk de Umayyadenkhaliefen van Damascus (680-750) en het daarop volgende Abbasidische khalifaat van Bagdad (750-1258). Voor dat laatste spreekt hij deels op basis van eigen waarneming. De laatste khalief die hij behandelt is Mustakfi Billâh, die van 944 tot 946 regeerde. Masʿûdî sloot de laatste revisie van zijn boek af in 947.

Binnen zijn eigen historiografische traditie is de manier waarop Masʿûdî zijn boek opzet opmerkelijk. Hij zag geschiedschrijving namelijk niet enkel als een chronologische opsomming van feiten, zoals zijn Arabische voorgangers, maar vooral ook als cultuurgeschiedenis. Onder de vele uitingen van cultuur die aandacht verdienen is ook de wetenschap, en juist die krijgt bij Masʿûdî bijzondere aandacht. Impliciet blijkt uit zijn werk dat hij wetenschap, in de vorm van eigen waarneming, theoretische beschouwing en goed begrip van het verloop van natuurlijke processen als een essentiële basis voor de geschiedschrijving ziet. Voor alle duidelijkheid: wat wij tegenwoordig wetenschap (ook wetenschap in de zin van *science*) noemen viel in die tijd onder de filosofie, en die is inderdaad ruim aanwezig in de *Weiden*, tot en met bijvoorbeeld de visies van Plato en Aristoteles op de ziel: het is de substantie die het lichaam in beweging brengt, zegt Plato,⁸ en volgens Aristoteles is het de meest volmaakte vorm (entelechie) die een natuurlijk lichaam kan bereiken.⁹

Wetenschap, filosofie, maar ook het “Lied van de verliefde ezel”, dat de humoristische dichter Abû al-ʿAnbas as-Saimarî improviseerde. De khalief was er zo gecharmeerd van dat hij

het terstond op muziek liet zetten en uitvoeren, tot groot vermaak van iedereen.¹⁰ Juist in de beschrijving van het hofleven presenteert Mas^cûdî brede eruditie, al of niet lichtvoetig. Een hele avond aan het hof wordt gewijd aan beschouwingen over de liefde: wat is de liefde eigenlijk? Alle aanwezigen mogen hun visie geven, en etaleren daarbij uitgebreid hun filosofische kennis.¹¹ Bij een andere gelegenheid mogen dichters poëzie voordragen over hun favoriete gerechten. Mas^cûdî neemt de gedichten ook op.¹² Ernstige geloofszaken komen in spitse en amusante vorm aan de orde: zijn er bewijzen aan te voeren voor de juistheid van het christelijk geloof? Ja, juist de vele onzinnigheden die het bevat zijn een bewijs, want alleen met goddelijke steun heeft het zich desondanks kunnen handhaven.¹³ Of de heikele kwestie uit de islamitische theologie: is de Koran geschapen of niet? De conclusie is dat er geen grond is om de mensen daarin een mening op te dringen.¹⁴

De lijst van uitnodigingen voor mijn afscheid doorkijkend, bedacht ik dat er eigenlijk voor ieder in dit hoogst gevarieerde gezelschap wel iets interessants te vinden is in *Weiden van goud*. Natuurlijk voor iedereen die bij Talen en Culturen van het Midden-Oosten, van China of Zuid-Oost Azië werkt, maar ook voor de classici: *Weiden van Goud* citeert vele Griekse teksten, ook teksten die in het Grieks verloren zijn gegaan. Er zijn muziekinstrumenten, voor Duktura Anne,¹⁵ en er is sprake van een vrome khalief die schilderijen van de muren liet verwijderen.¹⁶ Dat is voor Duktura Luit. Dezelfde khalief liet ook alle dieren in de dierentuin afmaken, want dierentuinen zijn maar frivool vermaak, maar dat zou ik aan niemand willen geven.¹⁷

Er is een nauwkeurige uiteenzetting over het menselijk gebit, compleet met verstandskiezen en wortels, voor mijn tandarts

Arthur.¹⁸ Een stuk over paarden voor Yvonne en Rachel.¹⁹ De lange uiteenzetting over de valkenjacht is voor mijn nichtje Silke,²⁰ en de risico's van het houden van de zwarte adelaar als jachtvogel voor mijn neef Marco, die zo'n angstaanjagend dier op de arm van de valkenier fotografeerde in Mongolië.²¹ Anekdoten over lange mensen, voor collega's Nico, Harry en Wilfred.²² De wonderschone tuin van de khalief al-Qâhir is voor de twee Nellen,²³ en het stuk over de uitgangspunten van medische wetenschap voor Manfred Horstmanshoff.²⁴ En natuurlijk is er een vuurtoren voor onze broer Jan Jaap: die van Alexandrië. Mas^cûdî beschrijft hoe ernstig die bij een aardbeving beschadigd was geraakt.²⁵

En verder is er meer dan genoeg voor iedereen die gewoon van een mooi verhaal houdt. De analyse van wat nu precies de feitelijke informatie is die we uit zo'n verhaal mogen afleiden is niet altijd zo eenvoudig, maar die kan hij dan overlaten aan de vakspecialisten.

Dat alles dan verteld in prachtig Arabisch, en in een bondige, heldere stijl. Mas^cûdî's grote voorbeeld daarin was de auteur Jâhiz, van wie hij zegt: "Als hij bang is dat de lezer of de luisteraar zich dreigt te gaan vervelen, gaat hij snel van ernst naar lichtvoetigheid over, en springt van een doorwrocht filosofisch betoog over op een onderhoudend verhaal."²⁶

Het zou een beschrijving van Mas^cûdî's eigen stijl kunnen zijn. Wat jammer dat ik maar drie kwartier heb, anders zou ik nog veel meer van dit prachtigs over U kunnen uitstrooien, nee niet als pepernoten maar als de edelstenen uit de titel van Mas^cûdî's werk. Alsof we op een van de door Mas^cûdî zelf beschreven feesten zijn, zoals de bruiloft van de khalief Ma'mûn en Burân, de dochter van de voorname hoveling Hasan ibn Sahl. De

vader van de bruid spreidde daarbij een *largesse* ten toon waar geen koning aan kon tippen. Voornamen gasten kregen bolletjes muskus waarin briefjes verborgen zaten met daarop de namen van landgoederen, slavinnen of rijdieren. Die giften konden ze tegen inlevering van zo'n briefje in ontvangst nemen. Over de rest van de gasten werden goud- en zilverstukken, zakjes muskus en bolletjes amber uitgestrooid. En iedereen, van hoog tot laag, tot en met de soldaten en de matrozen, kreeg van de gastheer te eten zolang de bruiloft duurde.²⁷

Een boek, kortom, dat getuigt van de brede eruditie van de auteur, en ook van zijn behoefte om al die kennis op literair elegante en boeiende wijze te presenteren. U zult kunnen begrijpen dat ik mij erop verheug in de komende jaren nog veel met dit werk bezig te zijn.

Terug naar de wetenschap, waarmee ik mijn verhaal begon. Geschiedschrijving wordt in de terminologie van Mas^cûdî's tijd aangeduid als *akhbâr*, historische verhalen. Maar, zegt Mas^cûdî, zulke *akhbâr* vormen ook het materiaal waar de geleerden hun gegevens en vergelijkingsmateriaal vandaan kunnen halen, en zijn dus van essentieel belang voor de ontwikkeling van de wetenschappen.²⁸ Het verhaal over de khalief Hârûn en zijn jachtvalk is een voorbeeld: dat wordt verteld ter ondersteuning van de theorieën van Galenus en (pseudo)-Apollonius.²⁹

Om wat voor wetenschap gaat het in dit geval? Mas^cûdî is het prototype van de Arabische intellectueel van zijn tijd, wiens denken gevormd was door het Griekse (en in mindere mate ook het Indische) gedachtengoed. Als 10^e-eeuwer leefde hij in een tijd waarin het Griekse intellectuele erfgoed, dankzij de grootschalige vertaalbeweging van de 8^e en de 9^e eeuw, op ruime schaal door de Arabieren geassimileerd was, en het werk

van Griekse auteurs wordt door hem dikwijls aangehaald. Het gaat dan vooral om natuurwetenschappelijke (of, zo u wilt, natuurfilosofische) kwesties. Essentieel zijn in combinatie daarmee, zo benadrukt Mas^cûdî telkens weer, eigen waarneming, onderzoek en theoretisch wetenschappelijke beschouwing.³⁰ Dat impliceert een nuchtere, kritische benadering van de informatie die men aangereikt krijgt.

Berichten over merkwaardige wezens bijvoorbeeld, zoals het door de valk gevangen dier, of het hoogst merkwaardige wezen dat *nishnâs* wordt genoemd. In modern Arabisch, ten minste in Egypte, betekent dat gewoon aap, maar in de vroege traditie is het een wonderbaarlijk wezen dat er volgens sommige beschrijvingen uitziet als de helft van een in de lengte doorgesneden mens, en dat heel hard kan lopen. Mas^cûdî heeft het ook over de *nishnâs*. Er wordt vaak gezegd dat ze in Zuid-Arabië te vinden zijn, zegt hij, maar als je dat aan de mensen daar vertelt zijn ze stomverbaasd. Zij denken juist dat ze in hele verre, vergeten streken wonen. Daaraan zie je, zegt Mas^cûdî, dat ze niet bestaan en gewoon een product van de verbeelding zijn, al is het bestaan van merkwaardige wezens, misvormingen van de natuur, op zich natuurlijk niet ondenkbaar. Al was het maar omdat God, als Hij dat wil, natuurlijk zomaar iets wonderbaarlijks kan scheppen.³¹

Een aspect van het Griekse denken dat bij Mas^cûdî sterk naar voren komt is het verband tussen natuurlijk milieu en de ontwikkeling van levende wezens. Onder invloed van Griekse denkers als Hippocrates, Aristoteles en Galenus was men gaan zien dat natuurlijke omstandigheden zoals atmosfeer, grondsoort, klimaat en positie ten opzichte van de hemellichamen bepalend zijn voor de manier waarop een organisme zich ontwikkelt. Niet alleen het ontstaan, groeien en

afsterven van planten en dieren is daarvan afhankelijk, maar ook de manier waarop de geestelijke vermogens en het karakter van mensen zich ontwikkelen, en daarmee ook hun maatschappelijke systemen en culturen. Geen hoog beschavingsniveau zonder de juiste klimatologische omstandigheden.

Mas^cûdî brengt het hoge beschavingsniveau van de Indiërs, de Perzen en de Chinezen dan ook in verband met het uitgebalanceerde klimaat en de goede kwaliteit van water en bodem in de gebieden waar zij wonen, en ook met hun lichte dieet. Dat heeft er namelijk allemaal toe bijgedragen dat hun lichaam en geest, en daarmee hun beschaving, zich optimaal konden ontplooiën.³² De invloed van natuurlijke leefomstandigheden zie je ook heel duidelijk bij de Bedoeïnen: die zijn edel, intelligent en dapper omdat ze het harde klimaat, de onbedorven lucht en het sobere dieet van de woestijn verkiezen boven dat van de steden met hun vervuilde en ziekteverwekkende atmosfeer, die zo weinig geschikt is om lichaam en geest goed te laten gedijen en die tot weekheid en gebrek aan uithoudingsvermogen leidt.

Even terzijde: deze opvattingen hebben allerlei praktische consequenties. Mas^cûdî citeert bijvoorbeeld de opvatting van de oude Griekse artsen dat het in geval van ziekte raadzaam is om de patiënt zoveel mogelijk te behandelen met voeding en medicijnen uit de streek waar hij is opgegroeid.³³ Daar moet u nog maar eens aan denken als u uw boodschappenmand vol laadt met van overal in de wereld ingevlogen voedsel.

Omdat natuurlijke omstandigheden zo belangrijk zijn, begint Mas^cûdî zijn geschiedwerk met een beschrijving van de kosmos en zijn ontstaan. We horen hoe de aarde eruit ziet en wat haar positie in het heelal is (een bol waar de andere hemellichamen

omheen cirkelen), hij wijdt hoofdstukken aan de verschillende zeeën en rivieren en wat daarin leeft, aan klimaat en bodemgesteldheid van verschillende landen, aan specifieke kenmerken van bepaalde streken, aan de wind en aan de invloed die de hemellichamen uitoefenen op aardse processen.

Op de bolvorm van de aarde kom ik even terug. Denkend aan mijn afscheid was een van mijn gedachten: nu hoeft ik ten minste nooit meer uit te leggen dat de ontwikkelde middeleeuwse Arabieren de aarde als een bol zagen niet als een plat vlak, net als trouwens ontwikkelde Europese middeleeuwers, alles in de lijn van de oude Grieken.³⁴ Want om de een of andere reden denken alle Nederlanders dat ze op school geleerd hebben dat iedereen vóór Columbus geloofde dat de aarde plat was. Maar Columbus voer naar het westen om in Indië te komen, onder andere omdat hij vermoedde dat het misschien niet zo ver zou zijn: van geleerde tijdgenoten had hij gehoord dat Aristoteles (stierf 322 voor Christus) in zijn ook bij de Arabieren uitstekend bekende boek *Over de hemel* opmerkt dat er zowel aan de westkant van Noord-Afrika als in Indië olifanten voorkomen, maar nergens daartussen, en dat die gebieden dus misschien wel niet zo ver van elkaar liggen.³⁵

De vraag komt natuurlijk op: botsten deze ideeën niet met de Islam? Was Mas^cûdî soms geen moslim? Dat zou kunnen, want er waren heel wat joden en christen, en zelfs aanhangers van nog andere godsdiensten, die in de Arabische geleerde cultuur een prominente rol speelden. Mas^cûdî was moslim, met shi^citische sympathieën, maar hij zag dat nauwelijks als beletsel voor kritische wetenschapsbeoefening.

Ik geef u enkele voorbeelden waaruit zijn houding tegenover de natuurwetenschap blijkt, op verschillende manieren.

Het eerste voorbeeld gaat over de bekende vraag: hoe oud is de wereld? De geleerden, zegt Mas^cûdi, hebben met wetenschappelijke redeneringen kunnen vaststellen dat de wereld uit het niets geschapen is door een schepper. Maar hoeveel tijd is er verstreken sinds die schepping? Het getal van zeventuizend jaar, dat door sommigen (Mas^cûdi specificceert ze op deze plaats niet, maar heeft het natuurlijk over de joods-christelijke traditie) genoemd wordt, is natuurlijk uit de lucht gegrepen. De Koran (hier springt hij van de filosofie over op het gezag van de heilige tekst) vertelt wel over de schepping van de eerste mens, over de oude profeten, en over verdwenen volken, maar geeft geen specificaties op basis waarvan wij de ouderdom van de mensheid kunnen berekenen, en dat mogen we dan ook niet doen.³⁶ Mas^cûdi's standpunt is hier duidelijk: daar waar je geen feitenmateriaal hebt waarmee je wetenschappelijk verder kunt komen, en waar de Koran de kwestie ook bewust in het vage houdt, moet je het probleem laten rusten.

Een tweede voorbeeld, dit keer niet uit de *Weiden van Goud* maar uit de *Tanbih*, een ander bekend werk van Mas^cûdi.³⁷ Hij bespreekt hier de visies van astronomen op de in de Koran beschreven wonderbaarlijke geschiedenis van de zeven mensen uit Ephese en hun hond, die in een grot in slaap vielen en in een heel andere tijd wakker werden. De Koran vertelt over de grot (sura 18 vers 17): “En gij hadt de zon, bij haar opgaan, kunnen zien afwijken van hun grot naar de rechterzijde en, bij haar ondergang, hen ontwijken naar de linkerzijde terwijl zij waren in een ruimte daartussen.”³⁸ Op basis van dat vers hebben de astronomen, mede op verzoek van de khalief al-Wâthiq, geprobeerd om te bepalen waar op aarde die grot zich zou hebben kunnen bevinden. Ze kwamen tot de conclusie dat dat vrij ver noordelijk moet zijn geweest, boven de

24^e breedtegraad in elk geval.

Deze, door Mas^cûdi kennelijk geapprecieerde, poging om op basis van door de Koran zelf geleverde gegevens deze wonderbaarlijke geschiedenis wetenschappelijk in te kaderen doet op het eerste gezicht misschien denken aan de tegenwoordig in streng islamitische kringen populaire “wetenschappelijke Koraninterpretatie.” Ik denk dat we daarmee voorzichtig moeten zijn. Die moderne benadering heeft tot doel om aan te tonen dat de wetenschap ons niets heeft te bieden dat niet allang, en veel beter, in de Koran stond. Ze is bovendien van deplorabel wetenschappelijk niveau, en er voornamelijk op gericht om weinig onderlegde mensen met geleerde termen te epateren.³⁹ Bij Mas^cûdi gaat het om wetenschappelijke aanvulling op het Koranverhaal, waarbij alle beschikbare wetenschappelijke kennis uit de kast wordt gehaald, en uit zijn benadering spreekt vooral wetenschappelijke nieuwsgierigheid.

Derde voorbeeld: Mas^cûdi doet een bewuste poging om de Griekse wetenschap te legitimeren. Want net als tegenwoordig, was het ook in Mas^cûdi's tijd niet altijd probleemloos om nieuwe wetenschappelijke opvattingen acceptabel te maken voor vrome moslims. Mas^cûdi voert de khalief ^cUmar ibn al-Khattâb, een onverdacht vrome moslim, op om impliciet de legitimiteit van bepaalde Griekse opvattingen te sanctioneren. Deze ^cUmar, de tweede opvolger van de Profeet, stond bekend als een religieuze scherpshijper, en had de reputatie om snel met het zwaard klaar te staan als hij dacht dat het juiste geloof in het geding was. Wie een omstreden opvatting of praktijk wilde laten goedkeuren, was dan ook makkelijk geneigd een verhaal te verzinnen waarin ^cUmar de opvatting of praktijk in kwestie al dan niet stilzwijgend goedkeurde.⁴⁰ Mas^cûdi vertelt hoe ^cUmar een brief schreef aan een geleerde

waarin hij vroeg: “Wij zijn Arabische mensen, en God heeft de wereld voor ons opengelegd om te veroveren (...) Zoudt u mij een beschrijving kunnen geven van de verschillende steden, hun klimaat, hun bewoonbaarheid en de invloed die de bodemgesteldheid en het klimaat er op de mensen hebben?” Als antwoord krijgt hij een uitgebreid overzicht van de verschillende landstreken en de eigenschappen van de mensen uit elke streek, eigenschappen die het gevolg zijn van de specifieke natuurlijke omstandigheden in dat gebied. Alles geheel in de lijn van de Griekse opvattingen hierover.⁴¹ Die ideeën worden hier als het ware islamitisch gelegitimeerd doordat de khalief ‘Umar, wiens orthodoxie boven iedere twijfel verheven is, ze beschouwt als nuttige voorkennis ten behoeve van de voorgenomen islamitische veroveringen.⁴²

Ten slotte het vierde voorbeeld. Daarbij gaat het om de manier waarop Mas‘ūdī een intrigerend natuurverschijnsel behandelt, namelijk eb en vloed.⁴³ Daar waren allerlei theorieën over. De meeste geleerden waren er wel van overtuigd dat het verschijnsel iets met de maan te maken had, maar hoe dan?

Misschien zijn sommigen van u ook wel niet zoveel verder: ja iets met de aantrekkingskracht van de maan.... De vraag waarom het dan twee keer per etmaal eb en vloed is, en hoe het precies zit met de springvloed bij volle en nieuwe maan en wat de rol van de zon daarbij is, zou waarschijnlijk lang niet iedereen direct kunnen beantwoorden. Ik kon het ten minste niet, en het bleek ook behoorlijk ingewikkeld te zijn.⁴⁴ Mas‘ūdī gaat uitgebreid op het probleem in. Om te beginnen, zegt hij, zijn er verschillende typen zeeën: met veel tijverschil, met weinig, en met niets. Wat die laatste betreft: die hebben geen eb en vloed omdat het water er te zout en te compact is, of omdat ze te ver buiten de invloed van de maan liggen, of

omdat ze een zo grillige omtrek hebben dat er geen grote centrale watermassa is, en de landwind er bovendien zo krachtig overheen blaast dat eventuele werking van het tij teniet wordt gedaan.

Wat de oorzaak van het opkomen van het water betreft: sommige mensen zeggen dat de maan het water verhit en dat het daardoor opborrelt en een groter volume krijgt. Vandaar ook het sterke effect bij volle maan. Anderen brengen daar tegenin dat dat verschijnsel zich dan nog veel krachtiger zou moeten voordoen onder invloed van de zon. Dus, zeggen ze, moet het komen door de dampen die binnen in de aarde ontstaan, druk uitoefenen op het water en het voor zich uitduwen. Als de dampen dan “uitgeblazen” zijn neemt de druk weer af en stroomt het water terug. Dat opborrelen van dampen is een continu proces, dus de druk begint meteen weer op te lopen. Dat gaat dag en nacht zo door, zomer en winter, maan of geen maan. Een indicatie daarvoor is dat de eb nog niet volledig is of het water begint alweer op te komen, en net zo gaat het met de vloed.

Nog weer anderen vergelijken het toe-en afnemen van het water met de wisseling in volume van de lichaamssappen (*humores*) bij de mens. En er zijn er ook die zeggen dat het komt doordat de lucht die zich boven het water beweegt steeds verandert, en zo het volume van het water doet toe- of afnemen. Het water gaat dan koken (vloed), dan ontsnapt damp, en het volume neemt weer af (eb). Zeelieden die veel in de Indische Oceaan en de Chinese Zee varen zeggen trouwens dat het tij een seizoenskwestie is, en dat het wisselt al naar het zomer of winter is. In het westen staat het water ‘s winters hoog, in het oosten ‘s zomers. Dat komt door de wind (de moesson).⁴⁵

En dan, zegt Mas‘ūdī, zijn er ook nog anderen, godsdienstige

mensen, die zeggen dat alle dingen in de natuur waarvoor geen vergelijkbaar verschijnsel te vinden is het directe werk van God zijn, en dat je daarvoor dus niet naar een natuurlijke verklaring hoeft te zoeken. Hij gaat daar verder niet op in. Zelf is hij duidelijk meer geïnteresseerd in het zoeken naar oorzakelijke verbanden in de natuur, en we krijgen de indruk dat hij daar evenmin een probleem in ziet als professor Abdus Salam, medewinnaar van de Nobelprijs voor natuurkunde in 1979, en overtuigd moslim.

Deze voorbeelden geven een idee van Mas^oûdi's houding ten opzichte van de wetenschap. De godsdienst dient gerespecteerd te worden, maar hoeft over het algemeen geen beletsel te zijn voor theoretische speculaties over het functioneren van de natuur en daarmee verwante onderwerpen.

Veel aandacht voor het verband tussen natuurlijk milieu en beschaving, en voor de cultuur in brede zin: sommigen onder u hebben zich misschien even afgevraagd of ik het wel over de juiste historicus had. Bij deze dingen denkt immers iedereen aan Ibn Khaldûn, de grote geschied- en maatschappij-theoreticus uit Noord-Afrika, wiens zeshonderdste sterfjaar vorig jaar overal herdacht is? De man die vaak wordt gezien als voorloper van de moderne sociologie?

Zeker. Ibn Khaldûn spreekt dan ook met veel waardering over Mas^oûdi's historische aanpak, waarbij de geschiedenis bestudeerd wordt op basis van "algemene condities van landstreken, rassen en tijdperken." Het was, zoals hij in zijn beroemde werk, de *Muqaddima*, zegt, zijn ambitie om "voor deze tijd te doen wat Mas^oûdi voor de zijne heeft gedaan."⁴⁶ Misschien is het wel goed dat hier nog even te benadrukken. Bij alle aandacht voor Ibn Khaldûn dreigt zijn grote, vier eeuwen oudere voorbeeld wel eens wat onderbelicht te raken. Ibn Khaldûn was een briljant en baanbrekend denker, maar

dat zit hem niet in zijn opvatting dat natuurlijke factoren en cultuur in brede zin belangrijk waren voor de ontwikkeling van geschiedenis en maatschappij. Mas^oûdi, en ook de grote Bîrûnî (rond 1000) waren hem daarin voorgegaan.

Een beter voorbeeld dan Mas^oûdi kon Ibn Khaldûn zich nauwelijks kiezen. Mas^oûdi was, zoals gezegd, bereisd, erudiet, sceptisch, en erop gericht om waar mogelijk te komen met een plausibele natuurwetenschappelijke verklaring van verschijnselen. In zijn *Weiden van goud* combineert hij dat met een flonkerende overvloed aan culturele informatie, vervat in pakkende verhalen, intellectuele discussies, en gedichten. Zoals ik al zei: een combinatie van Ibn Khaldûn's *Muqaddima*, Tabari's *Annalen* en *1001-Nacht*; mooier kan het niet.

Ik heb Mas^oûdi's *Weiden van Goud* tot onderwerp van mijn afscheidscollege gemaakt omdat ik hoopte dat ook U geboeid zou raken door de veelzijdigheid van het werk, en van de cultuur die het vertegenwoordigt. Bovendien raakt het op allerlei punten aan mijn eigen, vaak nogal uiteenlopende, onderzoek. Sommigen van u hebben dat misschien gemerkt. Ik heb het boek ook gekozen omdat daarmee het belang van de wetenschapsgeschiedenis wordt benadrukt, een vak waar de universiteit niet buiten kan: het is verhelderend om eens vanuit heel andere wetenschappelijke uitgangspunten te denken, en om de logische consistentie te leren zien van redeneringen die binnen een heel ander paradigma vallen.

Maar, zoals iemand zei, je moet vooral iets doen wat je zelf leuk vindt. Want dat mag nu. Dit is ten slotte een afscheidscollege, en daarvan hoeft geen *mission statement* verwacht te worden. Toch kan ik het (u vermoedde het misschien al) niet helemaal laten. Kennelijk ben ik nog niet helemaal toe aan "die sereniteit welke, naar onze mening, de oude dag zo siert (en waarbij onze eigen gemoedsrust zo

gebaat is)”. Ik citeer hier het universiteitsblad van mijn studentenjaren, het *LUB*. Het stuk in kwestie is een *in memoriam* voor de opmerkelijke hospita van studentenhuus Witte Singel 80.⁴⁷ Ja, het onafhankelijke universiteitsblad moet blijven, en Mieke van de koffiekamer Noord ook, zodat iedereen daar met elkaar koffie kan gaan drinken en daarbij de *Mare* lezen.

Bijna achttien jaar geleden werd ik benoemd op de leerstoel Arabische taal- en letterkunde, een opdracht die op mijn eigen verzoek spoedig is gewijzigd in Arabische taal en cultuur. Ik ben bijzonder blij dat de leerstoel in deze vorm wordt voortgezet. Arabische cultuur is sinds 9/11 in de ogen van veel mensen, ook mensen van Arabische afkomst, synoniem geworden met islam. Islamleerstoelen zijn als paddenstoelen uit de grond geschoten aan de Nederlandse universiteiten. Daar zou niets op tegen zijn, ware het niet dat er colleges van bestuur zijn die daar hun opleidingen Arabische taal en cultuur voor opofferen. Ik begrijp de deels financiële overwegingen die daaraan ten grondslag liggen wel, maar vind het ook zeer kortzichtig. Ik kan mijn eigen faculteit en College van Bestuur dan ook alleen maar complimenteren met hun besluit om dat anders te doen, en om naast de islam ook uitdrukkelijk ruimte te houden voor studie van de Arabische taal en cultuur. Want als de universiteiten (en de hen financierende overheid) geen moeite meer doen om Nederlanders, en speciaal Nederlandse jongeren van Arabische afkomst, te laten zien dat de Arabische cultuur meer omvat dan islam, wie dan nog wel? Thuis horen ze dat heus niet. Toen ik na afloop van een cursus Inleiding in de Arabische literatuur de studenten eens vroeg welke verrassingen de cursus hen had opgeleverd, antwoordde een student van Marokkaanse afkomst: “Ik had nooit gedacht dat er in het

Arabisch liefdespoëzie kon bestaan.” En een ander schreef: “Ik had altijd gedacht dat de klassieke Arabische literatuur alleen uit saaie dikke boeken over de godsdienst bestond.”

De universiteit is de enige plaats waar deze mensen te horen krijgen dat er veel meer is, en dat in de Arabische cultuur kritische wetenschap, kunst en literatuur konden en kunnen bloeien. Dat er vele aspecten van de cultuur waren en zijn waarbij godsdienst nauwelijks een rol speelt. Dat niet alleen Arabische moslims, maar ook Arabische christenen en Arabische joden bijdroegen aan de literaire en intellectuele traditie.

In het verleden had het Arabisch aan de Nederlandse universiteiten voornamelijk bestaansrecht als *ancilla theologiae*, dienstmaagd van de (christelijke) godgeleerdheid; die tijden moeten niet terugkomen, ook niet als het om islamitische godgeleerdheid gaat. Kortom: de universiteit die studenten met belangstelling voor hun Arabische culturele wortels alleen de islamitische godsdienst voorschotelt, zou zich moeten schamen. Des te meer, ik herhaal het, ben ik mijn eigen universiteit dankbaar dat zij een andere koers vaart. Tijd om af te sluiten. Vorige week heb ik de pensioengerechtigde leeftijd bereikt, en ik ben daarmee aan het einde van mijn academische loopbaan gekomen. Toen ik in 1960 Arabisch ging studeren had nauwelijks iemand in Nederland enig benul van de Arabische wereld of van de islam; een paar weken geleden zei Lonneke van tien toen opa Frans verbaasd opmerkte dat er om kwart voor zeven zo’n landerige sfeer hing in de Turkse winkel: dat komt omdat het Ramadan is opa. In 1990 ben ik op de Leidse leerstoel benoemd, en in 1991 heb ik mijn oratie gehouden. Een aantal lieve mensen die daar toen bij waren zijn er nu niet meer. Des te blijer ben ik met allen die hier wel zijn, vooral natuurlijk Frans en de hele groep

die wij ongesorteerd als “de kinderen” beschouwen. Of ik de universiteit zal missen? De studenten wel, maar verder zal het best meevallen denk ik. Tijd om mijn tuinen te gaan onderhouden, mijn echte tuin en ook mijn wetenschappelijke.

Ik dank U wel.

Literatuur

voor zover niet opgenomen in de noten:

- Cheddadi, Abdessalam. *Ibn Khaldûn; l'homme et le théoricien de la civilisation*. Parijs 2006.
- Ibn Khaldûn. *Muqaddimat Ibn Khaldûn; Prolégomènes d'Ebn Khaldoun*. Ed. M. Quatremère. 3 dln., Parijs 1858.
- Ibn Khaldûn. *The Muqaddimah. Translated from the Arabic by Franz Rosenthal*. 3 dln., Londen 1958.
- Khalidi, Tarif. *Islamic Historiography; the histories of Mas'ûdi*. Albany 1975.
- al-Mas'ûdi, Abû Hasan 'Âli. *Maçoudi, Les Prairies d'Or*, ed. et tr. C. Barbier de Meynard et Pavet de Courteille, 9 delen, Parijs 1861-77.
- al-Mas'ûdi, Abû Hasan 'Âli. *Murûj al-dhahab*, ed. and tr. C. Barbier de Meynard et Pavet de Courteille, rev. et corr. par Charles Pellat, 7 delen, Beirut 1966-79.
- Pellat, Charles. “al-Mas'ûdi”. In: *Encyclopaedia of Islam*, new edition, Leiden 1960-. Deel VI, 784-89.

Noten

Ten behoeve van degenen die geen Arabisch lezen verwijs ik naar de Parijse editie van 1861-77 van Mas'ûdi's *Murûj al-Dhahab (Prairies)*. Die geeft namelijk ook een Franse vertaling. Arabisten kunnen daarmee zonder moeite de weg vinden naar de verbeterde editie van Pellat, Beirut 1966-79, die deel- en paginanummer van de oude editie in de kantlijn vermeldt.

- 1 Prairies I, 30-31.
- 2 Prairies II, 29-31.
- 3 Of het om een echte observatie gaat, bijvoorbeeld van een onbekend waterdier, of dat het verhaal is verzonnen om de bestaande wetenschappelijke theorieën te ondersteunen, is in dit verband niet van belang. Het gaat ons hier om de theoretische achtergrond waaruit deze mensen de natuur probeerden te begrijpen.
- 4 P. Voorhoeve, “Note on the Leiden MSS of the *Murûj al-Dhahab*”. In: S. Maqbul Ahmad en A. Rahman (ed.), *Al-Mas'ûdi Millenary Commemoration Volume*. Aligarh 1960, pp. 5-7.
- 5 Prairies I, 254.
- 6 Prairies I, 21-22.
- 7 Bijvoorbeeld Prairies VII, 322-3.
- 8 Prairies II, 362.
- 9 *Id.*
- 10 Prairies VII, 205.
- 11 Prairies VI, 368-86.
- 12 Prairies VIII, 238-46
- 13 Prairies II, 386 -92. De Egyptische sultan Ahmad ibn Tulun (gestorven in 884; de sultan wiens naam bekend is van de onder zijn bewind gebouwde moskee in Cairo) vroeg eens aan een filosoof om een oude jacobitische Kopt te vragen naar bewijzen voor de juistheid van het christelijk geloof. Het bewijs daarvan, zegt de grijsaard, lijkt me vooral te liggen in het feit dat er zoveel tegenstrijdigs in is, en dat het vol zit met dingen die geheel tegen het redelijk verstand ingaan (hij somt een aantal van die dingen op). Als zoveel mensen het desondanks aanhangen, moet dat wel

zijn op grond van heel sterke bewijzen, zoals wonderen en tekenen die ze ontvangen hebben. - De hier door de oude Kopt tegen het christendom aangevoerde bezwaren zijn natuurlijk eigenlijk de punten die door de islam tegen het christendom worden aangevoerd.

- 14 *Prairies* VIII, 21-28. De khalief Muhtadi vertelt hier hoe hij ophield het muctazilitische standpunt aan te hangen dat de Koran geschapen was nadat hij er getuige van was geweest hoe een oude grijsaard in ketenen bij zijn voorganger, de khalief al-Wâthiq, werd binnengebracht om over zijn ketterse opinie in dezen ondervraagd te worden. De oude man weigert door de aanwezige qâdi, Ibn abî Du'âd, ondervraagd te worden, omdat hij hem theologisch onder de maat vindt. Met toestemming van de khalief voert hij zijn eigen verweer, waarbij hij de qâdi geheel in de hoek drijft. De strekking van zijn betoog is: waar bemoeien jullie je mee als de Koran zelf en de Profeet mensen in dit opzicht vrij hebben gelaten om erover te denken zoals ze zelf willen? - Het hier vertelde verhaal moet uiteraard gezien worden in het licht van de latere sunnitische reactie op Ibn abî Du'âd en zijn rol in de muctazilitische inquisitie (*mihna*).
- 15 *Prairies* VIII, 88.
- 16 *Prairies* VIII, 19-20.
- 17 *Id.*
- 18 *Prairies* VII, 180.
- 19 *Prairies* VIII, 359 ff.
- 20 *Prairies* II, 27 ff.
- 21 *Prairies* II, 37 f. ; Marco van Duyvendijk, *Mongolia*. Amsterdam 2005, p. 82-3.
- 22 *Prairies* VIII, 323 f.
- 23 *Prairies* VIII, 336-8.
- 24 *Prairies* VII, 172.
- 25 *Prairies* II, 431.
- 26 *Prairies* VIII, 34-35.
- 27 *Prairies* VII, 65-66).
- 28 *Prairies* III, 135.
- 29 *Prairies* II, 29 ff.
- 30 Arabisch: *ciyân*, *bahth* en *nazar*.
- 31 *Prairies* IV, 15f.

- 32 *Prairies* III, 245.
- 33 *Prairies* III, 134-5.
- 34 Zie bijvoorbeeld J. Oliver Thomson, *History of Ancient Geography*, Cambridge 1948. Een boek dat een goed overzicht geeft van de Griekse aardrijkskundige opvattingen die zoveel invloed hebben gehad op de Arabische wetenschap. Pp. 106-110 gaan over de invloed van klimaat en locatie op de mens, en pp. 110-122 over de bolvormigheid van de aarde.
- 35 Aristoteles, *De Caelo* (Over de hemel) 298a9-15 (vert. J.L. Stock, in *The Works of Aristotle translated into English*, vol. II, Oxford 1930): "Hence one should not be too sure of the incredibility of the view of those who conceive that there is a continuity between the parts about the pillars of Hercules (i.e. de Straat van Gibraltar, RK) and the parts about India, and that in this way the ocean is one. As further evidence in favour of this they quote the case of elephants, a species occurring in each of these extreme regions, suggesting that the common characteristic of these extremes is explained by their continuity."
- 36 *Prairies* IV, 110-111.
- 37 Mas'ûdî, *Kitâb at-tanbih wa-l-ishrâf*. Leiden 1893, p. 134.
- 38 Vertaling: *De Koran; uit het Arabisch vertaald door Prof. dr. J.H. Kramers; bewerkt door Drs. Asad Jaber en Dr. Johannes J.G. Jansen*. Amsterdam 1992.
- 39 We hoeven maar te kijken naar de onder de naam Harun Yahya op internet en bij in druk verschijnende publicaties, bijvoorbeeld over evolutie.
- 40 Zo'n geval was bijvoorbeeld het schaakspel, en dan speciaal als het gespeeld werd met figuratieve stukken (denk aan de godsdienstige opinies over het afbeelden van levende wezens). Het schaakspel werd pas een aantal jaren na 'Umar's dood bekend bij de Arabieren, maar toch vinden we beschreven hoe 'Umar twee schaakspelers passeert en geïnteresseerd vraagt: wat doen jullie daar toch met die poppetjes? Van boze reactie of beschuldiging van ongelooft is geen sprake. Zo proberen de voorstanders van het schaakspel hun vrome tegenstanders de wind uit de zeilen te nemen. Zie: *Kitâb ash-shatranj mimmâ allafahu l-'Adli wa-s-Sûli wa-ghayrumâ* (Book on Chess: *Kitâb al-Shatranj*. Seleted (sic)

texts from al- ‘Adli, Abû Bakr al-Sûli and others). Frankfurt a/ Main. P. 14.

- 41 Hippocrates’ *Over lucht, water en plaatsen*, in de Arabische wereld bekend uit Galenus’ commentaar daarop, en de *Tetrabiblos* van Ptolemaeus zijn in dit verband sleutelwerken.
- 42 *Prairies* III, 123 ff. Voor orthodoxe mensen was zo’n legitimatie misschien nodig, maar verder waren de Griekse ideeën nauwelijks een probleem voor geleerden van Mas‘ûdi’s slag. Als men ervan uitgaat dat God het heelal en de wereld heeft geschapen, inclusief de natuurlijke eigenschappen van alle onderdelen daarvan en het effect dat ze op elkaar hebben, dan is er toch niets tegen om na te denken over samenhangen en causale verbanden in de natuur? Zolang men er maar van uitgaat dat God ook de macht heeft om alles heel anders te laten verlopen.
- 43 *Prairies* I, 244-255.
- 44 In navolging van de mooie NRC-rubriek “Alledaagse Wetenschap” keek ik in M. Minnaert’s *Natuurkunde van het vrije veld* (deel III, oorspronkelijk uitgegeven in 1940, bijgewerkte versie 1971, herdruk Zutphen 1986, p. 143). In Minnaert’s uitleg is sprake van twee krachten die op de aardse watermassa’s inwerken: de middelpuntvliedende kracht van het aarde-maansysteem en de aantrekkingskracht van de maan. Als de aantrekkingskracht van de maan aan de ene kant van de aarde op z’n sterkst is, is de middelpuntvliedende kracht dat aan de tegenoverliggende kant. Zie voor meer uitleg: http://en.wikipedia.org/wiki/Tidal_force, waar ook uitgegaan wordt van de middelpuntvliedende kracht; een andere verklaring, die uitgaat van de aantrekkingskracht van maan en aarde, wordt daarentegen gegeven op http://windows.ucar.edu/tour/link=/glossary/tidal_forces.html. De kwestie is me dan ook nog steeds niet echt duidelijk. Ik zoek verder.
- 45 Veel van deze theorieën gaan terug op antieke auteurs. Voor een overzicht van de vele theorieën zie b.v. J. Oliver Thomson, *Geography*, index, onder *Tides*.
- 46 Ibn Khaldûn, *Muqaddima*; ed. Quatremère I, 51-53; vert. F. Rosenthal I, 63-65.
- 47 Muus (Marius Jacobs), “Mevrouw de Weduwe J. Witte-Jansen †”. In: *Leids Universiteitsblad*, 24 maart 1964, pp. 1-2.

In deze reeks verschijnen teksten van oraties en afscheidscolleges.

Meer informatie over Leidse hoogleraren:
Leidsewetenschappers.Leidenuniv.nl

- 1966 Doctoraal Arabische, Nieuwperzische en Turkse Taal- en Letterkunde, hoofdvak Arabisch, Rijksuniversiteit Leiden.
- 1978 Promotie aan de Universiteit van Amsterdam op proefschrift: *The Arabic Version of Aristotle's Parts of Animals. Book XI-XIV of the Kitáb al-Hayawán. A critical edition with introduction and selected glossary.* Promotor: H.J. Drossaart Lulofs.
- 1967-1969 Verbonden aan de Rijksuniversiteit Leiden in diverse wetenschappelijke functies (doktoraalassistent; NWO-onderzoeksassistent; wetenschappelijk medewerker)
- 1969-1990 Verbonden aan de Rijksuniversiteit Utrecht als wetenschappelijk medewerker, later universitair hoofddocent; van 01-12-1989 tot 01-02-1990 als universitair docent.
- 1990-heden Hoogleraar Arabische Taal en Cultuur aan de Universiteit Leiden.

Hoe ontstaan eb en vloed? En denken geleerden daar anders over dan streng godsdienstige lieden? Het is een van de kwesties die ter sprake komen in *Weiden van Goud en Mijnen van Edelstenen* van de Arabische auteur Mas'ûdi. *Weiden van Goud* is een geschiedwerk waarin de hele toen bekende wereld wordt behandeld, vanaf de schepping tot aan Mas'ûdi's eigen tijd. Hij sloot het werk af in 947. Geschiedenis is bij hem vooral ook cultuurgeschiedenis, en in zijn *Weiden* neemt hij dan ook veel meer op dan verslagen van historische gebeurtenissen. We vinden natuurfilosofische uiteenzettingen, opmerkelijke informatie over allerlei culturen, sceptische commentaren op wat de mensen denken, verslagen van erudiete gesprekken, gedichten en wat dies meer zij. Het boek is daarmee een monument van de Arabisch-islamitische intellectuele traditie uit zijn hoogtijdagen. Het laat ons een kant van de islamitische cultuur zien die vandaag aan de dag teveel uit het zicht blijft, ook voor Nederlanders van Arabische afkomst.

